

15
1-64 K-5817a

ЛІТЕРАТУРНИЙ ЖУРНАЛ

П-1420207 укр.

4

КВІТЕНЬ

1940

57 417

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО

ХАРЬКОВ 22
УЛ. ТРИВКЛЕРА, 8
БЮФАН ХТУ
БИБЛИОТЕКЕ
2 1.12

Л. Ж

Ціна 2 крб. 50 коп.

V.N. Karazin Kharkiv National University

0118189

3

ЛІТЕРАТУРНИЙ
ЖУРНАЛ

ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНІЙ
І КРИТИЧНИЙ МІСЯЧНИК

ОРГАН СПІЛКИ РАДЯНСЬКИХ ПИСЬМЕННИКІВ УКРАЇНИ

K-5817a

4

квітень

1940

57 412

ДЕРЖАВНЕ ЛІТЕРАТУРНЕ ВИДАВНИЦТВО
КИЇВ • ХАРКІВ

51

58

4750
H 20200 yr

ЗМІСТ

	Стор.
В. Маяковський — Володимир Ільїч Ленін. (Уривок з поеми). Переклав А. Шмигельський	3
В. Маяковський — Товаришеві Нетте, пароплаву й людині. Переклав Ст. Крижанівський	6
Володимир Гавриленко — Щирість. Роман	8
Давид Гофштейн — Натхнення. Поезії. Переклав Є. Дроб'язко	44
Михайло Стельмах — Поміж берегами дівча іде. Поезія	44
Володимир Свідзінський — *** Поезії	45
Ол. Полторацький — Гоголь у Петербурзі. Повість (закінчення).	46
Іван Чумаченко — *** Поезії	78
Микола Печерський — Повернення. Оповідання	79
Михайло Ситник — *** Поезія	81
Микола Баль — Зустріч. Поезія	82
Давид Каневський — Осінь 1939. Поезія	83
Указ Президії Верховної Ради СРСР	87
Закладка пам'ятника В. В. Маяковському в Москві	87
Г. Гельфандбейн — Полум'яний поет комунізму. До десятиріччя з дня смерті В. В. Маяковського. Стаття	88
Степан Крижанівський — Василь Стефаник. Стаття	98
БІБЛІОГРАФІЯ	
С. Радугін — Н. Розін. „Зорі назустріч“. Рецензія	119
М. Непран — М. Хазан. „Вічна зірка“. Рецензія	122

Редакція: П. Ходченко (в. о. редактора), Ів. Сенченко, Ст. Крижанівський (заступники редактора)

Адреса редакції: Харків, Чернишевська вул., 59. Тел. 7-37-82

Видає Державне Літературне Видавництво

В. Маяковський
ВОЛОДИМИР ІЛЫЧ ЛЕНІН
(УРИВОК)

Коли
 все прожите
 я підсумовую,
між днів шукаю
 найкращий де,
тоді пригадую
 знов і знову —
двадцять п'яте
 жовтневий день.
Спалахує
 простір
 штыками наколений,
матроси
 у м'ячика
 грають гранатами.
Від гуду
 здрігається
 збуджений Смольний.
Внизу,
 у стрічках патронних
 солдати.
— Вас
 викликає
 товариш Сталін.
Праворуч
 третя,
 він
 там.
— Товариші,
 не зупинятися!
 Чого стали?
У панцерники
 й на почтамі!
— Єсть! —
 обернувся
 і вийшов скоро.

І тільки
на стьожці
у флотського
під лампою
майнуло
— Аврора.

Той мчав з наказом,
там гурт — сперечаються,
той чистить гвинтівку,
приладжує ремінь.

Ось коридором,
сюди наближаючись,
бочком
пройшов
непомітний Ленін.

Бійці
Іль'чем
вже проваджені в битви,
його
ще не знаючи
із портретів,
товклися,
кричали,

гостріше бритви
один одного крили
солдати вперті.

І в цій жаданій
бурі широкий

Іль'ч,
немовби
навіть спросоння,

ішов,
зупинявся
і мружачи око,

пронизував,
склавши
за спину долоні,
В якогось парнягу
в обмотках,
високого

несхибне око
націлив враз,
немовби

серце
спід слів висотував,

немовби
душу
виймав спід фраз.

І знав я,
розкритись
і все правда глибинна,
цим оком
напевно виловиться —
і стогін фронту,
і зойк селянина,
і воля нобельця,
і воля путилівця.
Він
в черепі
сотню губернь клубочив,
людей
носив
з півтора міліарда.
Він
зважував
світ
на протязі ночі,
а завтра:
— Всім!
Всім!
Всім ця правда,
фронтам,
кров'ю п'яним,
рабам
і злидням зроду,
в рабство
багатим проданим —
Влада радам!
Земля селянам!
Мир народам!
Хліб голодним!

Переклав А. Шмигельський.

ТОВАРИШЕВІ НЕТТЕ, ПАРОПЛАВУ Й ЛЮДИНІ

Я здрігнувсь недаром.
Не могильна тінь,
В порт
гарячий,
як розплавлена комета,
Розгортаючись
заходив — він
Товариш Теодор Нетте.
Справді — він.
Пізнав я вид новий
В блюдцях - окулярах рятівничих кругів.
— Здравствуй, Нетте!
Як я рад, що ти живий,
Цим життям машин,
канатів,
крюків.
Підійди сюди!
Тобі не мілко?
Від Батума,
погойдало, десь, тебе.
Пам'ятаєш, Нетте,—
бувши чоловіком
Чаювали ми
з тобою в дипкупе?
Ти чекав.
Давно хропіли сні.
Оком
пас
печатів сургучі.
Цілу ніч
гудів про Ромку Якубсона,
І потіючи
вірші учив ...
Вранці засинав.
Курок
аж палець пік ...
Спробуй но
для кого смерть — забава.
Чи я думав,
що всього за рік
Стрінуся
з тобою,—
з пароплавом.
За кормою — місяць.
Ну і здорово!

Ач простори
розірвав надвое.
Ніби ти навіки
за собою
з битви коридорної
Світлий і кривавий
тягнеш слід героя.
В комунізм із книжки
вірять щось
середньо:

„Мало чого
можна
в книжці намолють!

А таке оживить раптом „бредні“
І покаже
комунізма

кров і плоть.

Ми живемо
вірні
залізній клятві.

За неї —
на хрест,
і кулю гадові:

Це —
щоб у світі
без Росій

і Латвій
Жити єдиною
людською громадою.

В наших жилах
кров, а не водиця.

Ми йдемо
крізь револьверний лай,

Щоби
умираючи

втілюється

В пароплави,
вірші

й інші
довговічні діла.

Жить мені б та жить —
крізь роки в далеч мчать,

Та в кінці —
як доведеться вмерти,

Хочу я зустріть
мій смертний час

Так, як смерть зустрів
товариш Нетте!

1926.

Переклав Ст. Крижанівський.

Володимир Гавриленко

ЩИРІСТЬ

РОМАН

Превосходная должность —
быть на земле человеком.

М. Горький.

I

Каскадом молочної піни збігають униз, просто під ноги, сліпучо відполіровані сходи.

Як дуби, обступили той потік лиснючого мармуру урочисто-стрімкі лави колон. Чорного, з синьою скалкою, лабрадору, вони легко підносять на золоченім листі аканту ніжно рожеву стелю. У заглибинах касетонів її, здається, просвічує справжнє небо.

Між колонами матово бронзовіють велетенські, ковані канделябри. Барвіста лавина квітів у коштовних, розписних вазах, доповнює чудесну гаму матеріалу, кольорів, фарб.

Мармурові сходи вестибюлю закінчуються в зимовому саді.

Високо вгорі, над тропічною зеленню пальм, ніби шатра велетенських платанів, мережаними віями розбігаються дугасті склепіння скляної стелі. У задумливій тиші саду, серед сповнених пахощами клумб, лагідно дзюрчить струмочок води, ніби підкреслюючи казкову нереальність обстановки палацу.

За садом починались нескінченні анфілади зал і виставочних покоев, уставлені тисячами найрізноманітніших витворів мистецтва і незмірної людської настійності.

Колосальні чаші, вирублені з суцільної брили граніту, чавунне і бронзове художнє литво мірялись своєю красою з найтоншим мереживом слонової кості, зливою найвишуканіших камней і матовою білістю легких, як морське шумовиння, старовинних скульптур.

Здавалося, якийсь чарівник, підбурений нестримною фантазією, розгорнув навмання свою дивовижну мрію, а вона, під захопленими поглядами, зненацька застигла водограєм витончених форм.

Навіть сонце, гаряче липнєве сонце, пробиваючись крізь химерний перепліт вікон, раптом губило свою спокійну діловитість і стрімголов кидалося запалювати сліпучі пожежі на всій тій зоріючій пишноті. Оживлюючи кожен виток різблення, сонячні промені обгортали в дивні жовтогарячі басамани руки, плечі і постаті одвідувачів палацу.

Невеличка, майже підліток, дівчина хутенько збігає сходами, іде анфіладою кімнат у натовпі, що сповнює палац.

Тенісний костюм зграбно облягає її стан. Білі парусові туфельки, під пікейною панамкою загоріле обличчя спортсменки, трохи задержуватий ніс і здивовані, табачного кольору очі. Нічого особливого. Тільки в легкій ході, в невимушено-стриманих рухах стільки внутрішньої грації, що вона мимоволі привертає до себе увагу.

Дівчина явно приголомшена несподіваністю форм і призначень тисяч речей, нагромаджених у тому колосальному сховищі пам'яток культури.

Речі, загадкові в своїй знеособленості, холодно виблискують з музейних шаф.

А дівчина, як заворожена, іде собі поміж нескінченних вітрин, забувши мабуть про мету свого приходу, і збуджена фантазія її жваво малює безліч дивних пригод, свідками яких могли бути оті мовчазні речі.

Хтозна, які таємниці хоронить оцей блискучий стилет, що взявся легким туманом іржі, або оця золота з емаллю обручка? Може, вони зовсім не випадково лежать поруч, як свідки і учасники однієї й тієї ж драми?

Непоказний перстеник з таємничими ієрогліфами. Хтозна, які палкі признання, які договори скріплював його химерний відтиск.

Уламок стародавньої коси,— він лежить собі поруч на півзотлілих знарядь мирної праці землероба. А може це—рештки зброї відважного ватажка повсталих рабів, і цей уламок іржавого заліза стяв не одну голову рабовласника-феодала?..

Увагу дівчини притягує велика амфора старо-грецької роботи. Колись у таких посудинах розходилося по всьому тодішньому світі піняве кіпрське вино.

Дівчина схвильовано дивляється в чудовий малюнок на посуді. Відходить трохи набік. Так, це те, чого шукала вона.

Прозора туніка обвинула стрункий стан. Трепетний серпанок війнув і застиг у здійснених округло руках. Легкою димкою зривається він з тонких пальців. Млосно мружаться довгі війниці, а пухкі вуста усміхаються привітно й трішки загадково.

Так танцювали дівчата на святах у древній Елладі. Безименний художник надзвичайно вдало схопив рух.

Дівчина, як заворожена, дивиться на малюнок. В тонких лініях його вчувається їй ніжний рокіт тамбурина, низьке гудіння двохголосої фрігійської флейти.

Несподівано для самої себе вона стає в позицію і скидає догори руки.

— Ні, не так! — Дівчина сердито стріпує голівкою. Знову і знову повторює вона той рух, намагаючись уявою розшифрувати хід танцю, що застиг у малюнкові невідомого майстра. — Знов не так! — Дівчина не помічає здивованих поглядів відвідувачів. Вона настійно повторює рухи, все більше захоплюючись вловленим ритмом.

Натовп цікавих круг дівчини зростає. Хтось з грюкотом потрутив бронзову статуетку.

Дівчина здивовано вдвляється в усміхнені обличчя. Розгублено позирає на всі боки, ніби щойно прокинулась від сну. Поволі спускає занесені руки і, зрозумівши все, червоніє і злякано шуляться.

Крізь натовп пробивається кошавий дідок.

— Танцювати в музеї, який вандалізм! — скрикує він і жажно стрясає руками.

Дівчина розгублено кліпає очима. Вона щось незв'язано відповідає. Вона шукає таємницю античного танцю!.. Але старий неблаганний у своєму запалі:

— Ви ледве не загубили витвір мистецтва, якому немає ціни!

З очима повними сліз дівчина залишає залу. Вона горбиться, по-дитячому косолапить і, обережно переступаючи по слизькому паркеті, зникає у довжелезних переходах палацу.

— Новітня Айседора та и годі! — вщипливо кидає навздогін їй кошавий дідок, ревним оком озираючи малюнок на вазі.

Почервонілий від напруги юнак з силою перебирає ногами під тягарем здоровенної корзини й такого ж чемодану.

— Сюди, за мною, на п'яту платформу... — гукає до нього, не обертаючись, метка дівчина і біжить попереду, легко перестрибуючи через рейки залізничної колії.

Юнак, зібравши всі сили, чим дуж поспішає за дівчиною, вимірюючи оком відстань — чи вистачить духу донести без зупинки речі?..

— Ах бідний мій, як він утомився!.. — дівчина злякано сплеснула руками.

Юнак тяжко віддикує і зім'ятою хусткою старанно утирає спітніле чоло.

— Яке романтичне знайомство! — щєбече дівчина. — Дві зовсім незнайомі особи підходять до вікна бюра довідок

в прозаїчним питанням — коли відправляється їхній поїзд... І раптом — вони попутники, вони майбутні колеги, мета їхньої подорожі одна! Довідкове бюро — це просто геніальний витвір людської думки...

Дівчина весело регочеться, оглядаючи мужню, трохи вайлувату постать свого супутника. Вона задириливо викручується на каблучках, і почуваючи свою необмежену владу над хлопцем, швиденько позирає на всі боки, ніби вдивляючись, яке враження справляє на сторонніх та сцена.

— Маю за щастя їхати з такою цікавою товаришкою, — в невідомому захопленні відповідає юнак.

— Ах, покиньте ці дурниці! Невже не можна говорити з дівчиною просто, як з рівнею?.. Палите?.. — Вона невимушеним рухом простягла коробку цигарок.

Грюкаючи на стиках рейок, з шипінням розкидаючи пару, до перону підлетів поїзд. Майнувши вікнами, нумерами і таблицями, здовж платформи виструнчувались вагони.

Дівчина лячно скрикнула і хитнулася до юнака, ніби шукаючи в нього захисту. З несподіванки вона навіть упустила цигарку. Але в ту ж мить метка вдача повернулася до неї.

— Мерщій, на посадку, мерщій, на посадку! — загукала вона і кинулася назустріч вагонам, що пролітали повз них, поступово припиняючи свій біг.

Стався тиск. В парубка вмить відлетіла втома і думка працювала тільки в одному напрямі: „як би не лишитися з тими речами...“

Дівчина спритно проскочила одна з перших у вагон і вже встигла зайняти місце.

— Вам бракує досвіду у цих справах! — здивувалась вона з затримки свого супутника; в неї, між іншим, є один знайомий інженер. Хто б міг повірити, як він спритно вміє проходити скрізь без черги!

— Покладіть чемодан отут, товаришу...

— Попелюх, — підказав юнак.

— Попелік, — щебетала дівчина, кумедно закопиливши губки. — Яке оригінальне прізвище!

Так промовляючи, вона почала порядкувати у вагоні. Чемодан і корзину юнак примістив за її наказом на полицю, відкинув столик. Дівчина скинула жакет і лишилась у легенькій блузці. Приглядаючись до вікна, вона звичним рухом поправила збитий набакір берет і пасмо волосся, що розтріпалося, коли сідали у вагон.

Поїзд рушив. Повз вікна промайнули платформи, вантажні тракторами, комбайнами, грузовиками. Бадьоро папахав у прозору блакить нафтовим двигуном елеватор. І хоч на широкому подвір'ї біля нього було ще майже порожньо, не важко було здогадатись: зерно нового врожаю вже рушило з ланів.

Сиротою стоїть у загоні комбайн. Троє хлопців у замаскованих комбінезонах вовтузяться біля нерухомої машини. То Ляпун, Побігайло і Панас Мулявко — комсомольці четвертого відділку радгоспу „Веселе“.

Жнива йдуть погано. Дощі. А до того машини відремонтовані ані до біса. Не робота — мука.

— Хай мене грім поб'є, як я лишуся надалі на цьому злиденному відділкові, — з серця кинув об землю розводним ключем високий Мулявко.

Він підвівся, і стираючи піт з лоба, брудний і втомлений, зіперся на колесо.

Після вранішнього дощика сонце палило нестерпно. Найменшого подиху вітру. Немов увесь степ зненацька перетворився на безкрай чорні величезної печі, що випромінював нестерпну спеку.

Комбайн „Комунар“ № 53, здавалося, перший не витримав цієї спеки, здав і тепер стояв нерухомий, укосивши свій чотирнадцятифутовий хедер у високу стіну озимої пшениці.

— Стривай, Мулявко, тут на-горло не візьмеш, — заперечував Ляпун.

Мулявко ще гірш розлютився. Розлаявши на чому світ порядки на відділкові, він заявив: — Далі працювати так не можна. Адже тут справжня змова! Зіпхнули самі дрантиві машини і недотеп-комбайнерів, а ти, Панасе, роби!.. Та отаким смаркачам, як вас двоє, не на комбайні їздити, а свині пасти...

— Слухай, Панасе, про змовників і смаркачів поговоримо іншим разом, а тепер зміркуймо, що робити з нашою старою бабусею, — умовляв його Побігайло.

Мулявко трохи заспокоївся і почав знову розпитувати хлопців, як сталась аварія. Що комбайн надовго вийшов з ладу, то була справа наочна; однак йому, як помічникові відділкового механіка, належало з'ясувати причину поламки, скласти акта і направити машину до майстерень.

Панас ще раз обдивився побиті вальниці, перевірів раму, передачу і зчеплення. Сумніву не могло бути: десь, мабуть, прогавили мащення. До того машину недобре відремонтовано. Справа ставала на слизьке...

Мулявко розгублено крутив штангенциркуль, не знати для чого витягнений з кишені спецівки.

— Угробили машину, чорти! — він сам злякався свого висновку. Його блискучі бистрі очі швидко перебігали по обличчях товаришів; лице, одверте і трохи насмішкувате, враз посіріло. Комбайнер Ляпун зблід, похнюпився, не міг устояти на місці, сякався, зовсім забувши про свої вимащені руки.

Тракторист Побігайло навпаки намагався удавати ніби страшенно зайнятий своєю роботою. Він заклопотано схилився до трактора, старанно стираючи з нього порох. Він найменше

в усіх був причетний до аварії, отож несвідомо намагався підкреслити це своєю поведінкою, але йому не зовсім щастило в тому.

Мулявко нерухомий зіперся спиною на колесо машини. Кашкет суворо насунутий на лоба. Погубивши слова, він якусь хвилину спробував і собі удавати, ніби вся та історія й трішки його не обходить. Його, мовляв, страшенно зацікавив якийсь сміливий горобець, що хазяйновито порпався на дальньому кінці хедера, підбираючи зернята пшениці.

Тільки напруження в щелепах і вся його постать з руками, глибоко зануреними у кишені комбінезона, виявляла справжній недобрий настрій і хвилювання.

— Так що ж, питаю, угробили мене, га? — приглушено повторив Панас, порушуючи мовчанку.

Ляпун ще раз розгублено і винувато сякнувся. Його безпесе зблідле обличчя, чудернацько розмальоване брудними струмочками поту, мінилося; нижня губа ледве помітно здригалась. Він не зрозумів питання, розгублено махнув рукою. На очі йому набігла сльоза.

— Ага, за кар'єру свою злякався! — крикнув він Мулявкові. — Так, ось який ти, Панасе! Як усе добре було, тоді ми з Ляпуном, а як лихо трапилося — в куці?..

Тоді вже Мулявко розходився й собі: — Я ж його дурня ще визволяти хотів! Ну, як тобі, хлопче, не вигідно, то нехай воно усе западеться. А взагалі плював він на всіх, в тому числі на різних Ляпунів. А тимчасом нехай Побігайло тягне цей гроб, — він злісно сунув ботиком у бляшану оббивку машини, — так хай тягне цей гроб на ремонт у майстерню: там розберемось!.. Що ж до Ляпуна, то він може писати до акта все, що набреде йому в голову...

З тими словами Мулявко рвучко підхопив свою куртку, накинув її на плече і, широко ступаючи, подався стернею до сусіднього комбайна, що косив у дальших гонах.

— Горлохв'ят безголовий! — вилаявся вслід йому Побігайло. Він мовчки відрегулював трактор, зібрав інструмент.

Наче поранена птиця крилом, здригався на рівчаках своїм мототилом комбайн.

Похнюпивши голову, чимчикував слідом за ним комбайнер Ляпун.

II

Коли поїзд, набираючи за семафором ходу, вискочив з розлогої виїмки, назустріч йому жовтогарячим прибором вдарив безмірний пшеничний лан. Аж під самі колеса кидала свої шарудкі хвилі буйна озимина. Щирим золотом виблискували вусаті колоски, пригинаючися під наладами гострого вітру.

Далекий пагорбок, наче острівець у тому безмежному морі, ряснів чорними цяточками. Південний схил було рівно підстрижено, довгими разками низались по ньому полукіпки.

„Колгосп, мабуть. Тут на півдні вже почались жнива“— подумав Максим, поглядаючи у вікно вагона.

— Чого замислились? Полуднуйте,— запросила його супутниця.

Вона встигла вже помитись. Дівчина зовсім мало вживала пудри й тільки злегка навела карміном губи. Це сподобалось Максимові.

Дівчина добула з чемоданчика пиріжки, котлети, хліб. Розклала все на газеті, запрошуючи парубка до трапези.

Щоб не видатись одлюдним, Максим витяг дещо з своїх дорожніх запасів.

— Так розкажіть про свого інженера...

— Ах, вас так цікавить ота дрібниця? Між іншим, справа ця далеко глибша, аніж сподівається... Звичайно піти з таким мужчиною десь у кіно, театр, кафе— це виключна нагорода для жінки... Я розкрию таємницю— ми жінки любимо сильних та енергійних чоловіків. Отже, коли хочете подобатися жіноцтву, раджу, як щирий друг, скиньте з себе рештки властивої вам провінціальності.

Максим збирався заперечити їй. Але дівчина, видно, натрапила на свою улюблену тему і, роблячи забавні гримаси, вела своєї:

— Даремні ваші намагання. Я знаю людей. До того не треба великої кмітливості, щоб зрозуміти, хто ви. Можете говорити, що завгодно. Ви такий же студент, як і я, але безперечно чорноземнішого походження. У цьому я вам заздрю. Ви йдете на практику до радгоспу, а я, з такою ж метою, на елеватор. Отже ми ще, мабуть, зустрінемось. Це мене тішить, але зараз я хочу ставити питання у іншій площині...

Максим не в силі був щось добрати в тій зливій слів своєї супутниці, але його незвичайно втішала непідроблена впевненість її в своїй проникливості.

— Я зовсім не студент, ви помиляєтесь,— посміхаючись сказав він.

Та аж підскочила:

— Так і знала, так і знала! Можете далі не продовжувати. Я заздалегідь вгадаю. Ви наветесь трактористом, чи комбайнером. Ви йдете стати ударником, заслужити нагороду і таке інше... Ні, ні, не заперечуйте. Я, бачу, розгадала ваші думки. Це так модно серед нашої студентської молоді. Погоджуюсь— це прекрасно. Від цього віє Джек-Лондонівська романтикою! Погоджуюсь, і, як хочете, заздрю тим, хто має таку можливість!..

Максим ще раз спробував довести дівчині, що вона по-

милляється, однак та не давала йому вимовити більше двох слів.

Далі вони запалили цигарки. Їх запропонував Максим.

Зробивши невеличке коло, розмова знову повернулась до вихідного положення.

— Так от, з вашої ласки, далі про сильних мужчин і про рештці провінціальності...— спритно пустила кільце дівчина.

— Уявіть собі, як приємно, коли мужчина, якого ви хочете поважати, вміє так себе поставити, що кожен відразу почуває його перевагу. Позасвідомо вгадуючи таку людину, їй без лементу поступаються чергою, місцем, навіть не замишлюючись, чому саме, на підставі яких приписів чи правил оте робиться?

Максим не погодився: надзвичайно ризиковано робити такі висновки, виходячи з уміння чи спритності тої чи тої людини проходити або діставати щось без черги. Можливо, тут більшою мірою відіграє роль нахабство, відсутність почуття дисциплінованості й поваги до людей.

Супутниця, попросивши для зручності в полеміці звати себе товаришкою Ковальською, посміхнулась на ті Максимові доводи.

— Ви, товаришу, знову не розумієте мене. Я навела перший-ліпший приклад. Але хіба то нахабство, коли людина вміє користати з своєї кмітливості?..

Максим вирішив повернути розмову на більш зрозумілі для нього речі. Він попросив докладніше з'ясувати, в чому ж саме полягає ота, як вона казала, його „провінціальність“?

Ковальська кинула оком на парубкову зовнішність.

— Ось хоч би взяти дрібниці: ви ще не вмієте носити галстука... Не ображайтесь, я— по-дружньому.

Вона швиденько добула люстерко і піднесла його Максимові до очей.— Подивились? А тепер дайте мені змогу хвилинку походити біля вас.

Перше ніж Максим угадав її наміри, дівчина кількома спритними рухами розправила галстук, пересунула заціпку нижче й знову піднесла йому люстерко до очей.

— Бачите, в чому сіль?

Максим нічого не второпав. Усе те було так несподівано, що він почервонів.

Загалом сцена була настільки незвичайна, що навіть подорожні покинули на мить свої балачки і зацікавлено поглядали, що ж буде далі.

Максим, почуваючи непевність свого становища, ще більше зніяковів.

Дотик красивих білих рук, від яких війнули якісь незнані йому незвичайні пахощі, бентежив.

— Розумієте, провінціала можна впізнати з найменшої дрібниці. Ви зав'яжете галстук неможливим зашморгом. Так, ніби,

пробачте на слові, збираєтесь повіситись на ньому. Заціпку чіпляєте на грудях, ніби підрядились рекламувати галантерію якогось універмагу. До речі, таких заціпок нині зовсім не носять. Костюм прегарний, але хто ж надягає суконний влітку? А потім, навіщо оті чоботи та ще й старомодні з тупим носком? Хто ж, окрім провінціалів-селюків, у таку спеку взуває чоботи, коли є таке прегарне і зручне взуття?..

Тут вона гойднула злегенька своєю світлою тувелькою, що так вигідно підкреслювала надзвичайно малий розмір її ноги.

Максим мовчки забився в свій куток. Здавалося, увесь вагон дивується з його обмеженості. Визволив контролер.

— Ваші квитки, громадяни,— ця стереотипна фраза зне-нацька вклинилася в їхню розмову. Попелюх похапцем кинувся шукати квитка.

III

Невеличка степова станція загубилася в сутінку височених, несподіваних тут, у степу, тополь. Невизначними чорними громадами здіймались вони у нічному присмеркові, простягаючи догори свої шарудкі віти.

Перон миттю спорожнів. Кілька випадкових пасажирів швидко зникли в різних напрямках. Ледве зійшовши на перон, Ковальська встигла вже заволодіти увагою чергового по станції; отож Максим полегшено зітхнув, попрощався і, підхопивши свій нехитрий багаж, заспішив і собі на під'їзд вокзалу.

Під тополями походжала якась невизначна постать. З брезентового балахону Максим відразу здогадався—з радгоспу.

Підійшов і ввічливо спитав, як потрапити такої пори на четвертий відділок зернорадгоспу „Веселе“.

— На Ведмежий чи на Ляхову?— байдуже спитав балахон в Максима.— Як на Ведмежий, то скоро буде машина...

Максим пояснив—він добре не знає, куди їхати. Якщо Ведмежий хутір і є центральний на четвертій ділянці, то йому, безперечно, треба їхати саме туди.

Підійшли ще двоє хлопців у комбінезонах. Як виявилось, відділкова машина підійде до пакгаузів, візьме дещо з вантажів, а звідти просто додому. Отож усі вирішили там і чекати авта.

Поїзд давно вже відгукотів у далину. Проте маленька станція не спала. Геть одлетів той дрімотний настрій, властивий колись такому степовому закутку.

— Почекаймо біля зарядної,— запропонував хтось з гурту. Заходились шукати курева.

Максим витяг свої цигарки і запропонував хлопцям.

Усі обережно простягли руки до коробка, немов боялися

розчавити білі дудочки цигарок необережним дотиком своїх зашкарбулх, зчорнілх пальців.

Максим припалив і собі. Здавалося — оті біленькі дудочки, цапсаючи в зубах цілої компанії, відразу поріднили й зблизили всіх.

Вони полягали на схилі канави, і тут почались анекдоти, дотепи, жарти, перекази про новини дня. З них Максимові стало ясно — у цьому радгоспі жнива розгортуються надзвичайно мляво.

— Агов, четвертий! — гукнув хтось з темряви. Дві постаті в плащах сунули зі степу.

— Мулявко! Сто чортів твоїй мамі, де пропадав?

— А то спитайте у мого ординарця. Присоглашайтесь яблучок. Сип, Прокошко, — гукнув своєму супутникові високий. Той обіруч тримав перед себе щось у картузі.

Хлопці, як навіжені, миттю оточили парубка і, не зважаючи на його лемент і лайку, враз спорожнили картуз, звалили долі самого парубка і почали обшукувати його кишені.

— Хлопці, чорти, — пручався той. — Хлопці, та в того Мулявка повні кишені, а він на мене справив!

Однак його вигуки були марні.

Мулявко мовчки лежав горілиць і смачно гриз яблуко.

Усі наперебій розпитували, де вони натрапили на такий клад.

— У садку, край Жолобів... — недбало відповів Мулявко. — Таке, казна-що, зелені... — І розмахнувши, щосили жбурнув у пилюгу недогризок.

— В кого курнути є! признавайтесь, — звернувся він до компанії. Йому вказали на Максима.

— Так ти, кенарю, чого ж мовчиш, як питають? — визвірився Мулявко. В його голосі почувалася звичка до виключного положення в гурті. Видно з усього, Мулявко користувався загальним визнанням серед хлопців і намагався підкреслити своє становище перед новаком.

Максима це обурило: казна-що, а задається...

— Кенар не кенар, а лавочка прикрилася. Купиш — купиш!..

— Адьютант Прокошко, ти чуєш оцю зухвалу мову? Інтересно, хто це зі мною так розмовляє? — Він раптом тернув сірника біля самого Максимового носа.

— Ох, не можу, з галстучком! Інтелігент який! Ох, тримайте мене, — паясничав він, намагаючись узяти Максима на глузи.

На його здивовання, ніхто крім Прокошки не підтримав тих дотепів.

— А, годі дурня строїти! — кинув хтось. — Якого дідька до хлопця причепився?

„Дурень і єсть, хіба мені цигарки шкода“ — подумав Максим, але мовчки спостерігав, що буде далі.

В той час почувся гуркіт мотора. Зза рогу станції блиснули два жмути світла, і, засліплюючи усіх блиском фар, до гурту хвацько підкотив і зупинився півторатонний „ГАЗ“.

Хлопці враз кинули дві бочки з гасом на авто, почіплялися самі.

Машина м'яко зірвалася з місця.

Максим примостився на правий борт. Він угадав сісти від вітру. Тоді не так сідає курява. Чемоданчик поклав у ногах. Остання вихватка цього розгвинченого парубка неприємно вразила його. Вона ніби розколола щось незриме, що зв'язувало його й хлопців.

„Інтелігент! Пожди, доколуваюся, що ти за птиця...“

Для Максима то було несподіване і принципове питання. Та невже він так змінився за рік, що віднині вже буде не Максимом - товаришем, а „особою з галстучком“, що викликає тиме попередження?..

Погойдуючи на вибоях, машина прудко бігла вперед, копитаючи фарами простір.

Хлопці збилися у лівий куток козуба, оточили Мулявка. Він очевидно розповідав подробиці якоїсь радгоспівської новини.

До Максимового вуха долітали уривки прізвищ, різні слизькі терміни і недвозначні передбачення з натяками, спрямованими почасти і в його бік. Попелюх відмовчувався, щільніше загортаючись у плащ.

— Не звертай на нього уваги, товаришу,—примирливо звернувся до нього „ад'ютант“ Прокошка.— Він у нас трохи маляхольний.

Раптом праворуч з темряви виринули присадкуваті хатки, „ГАЗ“ завернув у курну вуличку, притишеною ходою почваляв нею. Хлопці готувались зіскакувати. Ліворуч майнув штахетний барабан степового колодязя.

Машина зупинилася на маленькому вигоні чи то майданчикові, вщерть заставленому різним машинним гамузом. Оддалік скелетом зведених догори кроков маячила якась величезна будівля.

— Приїхали,—промовив Прокошка Максимові.

Галасливою юрмою подалися хлопці через городи до свого гуртожитку. Попервах Максим вирішив наздогнати хлопців. Але згадав: поміж ними отой осоружний Мулявко—і відразу облишив свій намір. Тоді підійшов до шофера і спитав, де можна переночувати і взагалі влаштуватися тимчасом.

Автомобільні ліхтарі освітили фігуру Максима. Вгадуючи в ньому когось з службовців зернотресту, шофер, як виявилося, людина увічлива, відповів російською мовою з притиском на „о“, що товаришеві слід було злізти у селі Жолобах, через яке вони переїжджали. Там живе вся верхівка відділку. Тепер єдиний вихід—переспати цю ніч у гуртожитку, куди він може його провести.

Зрозуміло, Максимові нічого іншого не лишалось. Він згодився почекати, щоб іти разом.

Та в шофера вже народилася нова думка; він вилаяв себе за недогадливість і, звертаючись до сухенького чоловіка, з яким щойно розмовляв, спитав:

— Слухайте, Стах Казімірович, а хіба у вас не знайдеться, куди примістити цього товариша до ранку?

Обличчя сухенького Максим не бачив. Голосом, в якому не вчувалось ані найменшої відзнаки згоди, той, позіхаючи, запитав у Попелюха, звідки він прибув.

— З зернотресту, аж із області? Дуже приємно! Познайомимось:— Ястребчик, помічник управителя. Ні, ні, безперечно, це його не стіснить... Та яка там турбація!—запобігливо запевняв він Максима.

Машина загула, шофер спритно розвернув її на шлях.

— Надобраніч,— чемно пропрощався він.

— Ходіте, товаришу,— озвався до Максима сухенький чоловічок. Сонний Попелюх хитався від утоми і мовчки по-чвалав за ним.

IV

Давно в житті Наума Васильовича Лопушенка траплялись такі щасливі дні.

Наум Васильович добре поснідав. По празниковому свіжий, не кваплячись, він статечно простував вулицею, поглядаючи хазайським оком на всі боки...

Та вулиця була зовсім порожня, отже Лопушенко не міг ні з ким поділитися зливою своїх думок. Одна одної прекрасніша, вони роїлись у голові Наума Васильовича, породжуючи найчарівніші проекти його подальшого життя.

По дорозі до контори Лопушенко вирішив зайти подивитись на свою майбутню квартиру. Сонна тиша сповнювала величезне подвір'я, де мешкали управителі четвертого відділку. Височенький огрядний будинок під бляхою солідно визирав зза розкішних кущів бузку. Ліворуч, за міцним дощатим парканом починався густий садок.

Лист, що його подав конюх Генадій, ще більше підніс празниковий настрій Наума Васильовича.

„Не встиг ще й відділок прийняти, а вже начальник не забуває. Нарешті ти, Науме Васильовичу, добувся на підходящу должность“. Він ще раз оглянув приміщення і задоволено ніжився на прохолодній шкірі глибокого крісла.

Велика управительська квартира приємно вабила його своєю вигідністю і затишком. Лопушенко вмовився півлежачи в кріслі перед письмовим столом, не кваплячись тягнув цигарку, мрійно поглядав на огрядний конверт.

„Як дивно влаштовано світ,— міркував Наум Васильович,— такий простий, звичайний конверт, а в ньому, гляди, якесь

відповідальне доручення начальника, що може його, невідомого до того часу Лопушенка, відразу піднести на недосяжну височінь...”

— Так, кажеш, кумедне щось приїхало?— перепитав Лопушенко, слухаючи ранкове „зведення“ конюха Генадія.

— Та щось таке, Науме Васильовичу, не доберу, їй-право. Каже, ніби із зернотресту. Там таке непримітне. Отож і листа від начальника привезло.

— Хіба начальник в області?— Наум Васильович з підозрою глянув на конверт.

— Та ніби. Так прикажете перевезти вас на нову квартиру, товаришу управитель? Я вже сьогодні і не вечеряю, щоб більше на входинах випити.

Лопушенко вагався. „Не кажи гоп, Науме, поки не вискочиш“—свердлила мозок звичка до обережності. Він стрянув попіл на підлогу і знову глянув на конверт: „Так хіба ж не ясно сказав учора Хименко?..“

— Готуйте, а з переїздом почекаємо. Хочу деякі переробки зробити. Треба перекидати плиту, вмурувати нову духовку. А в кабінетик підкинути килимків і канапу привезти з міста. Так, як в директора. Бачив?

В двері хтось постукав.

— Увійдіть,—недбало кинув Лопушенко.—А, Стах Казімірович! Приємно. А я тут вирішив трохи господарством зайнятися.

— Науму Васильовичу ніжайшее,—запобігливо підхопив обома руками простягнуту долоню Ястребчик.

— Ну, як там комбайни сьогодні?

— Не питаєте. В мене до сніданку гектар на лобогрійку, а в Партики чи буде гектар на комбайн до вечора... Не буде пуття з цих комбайнів, Науме Васильовичу. Клімат у нас не той, що закордоном. Не підходить. Та й люди в нас нерозвинені. Деж пак, Расея...

— Нічого не поробиш, товаришу Стах. Директива така. Практика.

— Практика, іменно говорите, практика...

— Не нашого ума це діло, Ястребчик. Як будемо усі думати та видумувати, робити буде нікому. Нам пишуть, а ми повинні виконувати. На те дисципліна, зрозумів?

— А спробуй не зрозуміти,—хитро підморгнув Ястребчик.—Так що ж пише начальник? Цей Попелюх, що привіз конверта, каже, що вони в тресті бачилися, і що його ніби сюди на роботу призначено.

— Сюди, до нас? Та що ж він у мене робитиме! Як то призначати людей, не спитавши адміністрацію відділку?..

Ображений Лопушенко поквавливо розірвав конверт.

„...по згоді зі мною, призначений на посаду керуючого відділком...”

— Що за мара?— скрикнув Наум Васильович і ще раз перчитав лист.

— ...Попелюх буде керувати четвертим відділком...— забувши про все на світі, ще раз уголос перчитав рядки Лопушенко.

— Попелюх той де? У вас? Тим краще. Ви бачите, яка правда в світі! По-пе-люх! Одне прізвисько чого варте... Скажіть йому— мене немає вдома. Нехай зразу подають машину на Центральну... Ми ще поговоримо. Я теж людина, товаришу Стах!— бігав по кімнаті Лопушенко.

— Не турбуйтеся, Науме Васильовичу. Там таке жовтороте. А я тимчасом забавлятиму його.

Стах Казімірович обережно обома руками наклав голову кашкетом і навшпиньках вислизнув з кімнати.

— Клопіт який! Два управителі на відділку; а кому служити, чий верх буде?..

V

Другого дня по приїзді Максима пішов дощ. Настрій погіршували дві нові аварії.

Штурвальний Бурдюг в бригаді Партики забув на полотні транспортера розводний ключ. Той ключ потрапив у барабан, висадив геть спідню деку. Комбайна притягли до майстерні. В бригаді Сагури в одному комбайні на повному ході увірвався ланцюг Еверта, вплутався до зірок передачі і погнув валки.

Решта комбайнів зазнали дрібних пошкоджень і майже не працювали. „Ремонт в борозні“—значилося у більшості рапортчикок.

„Ну-ну, закуска тобі трапляється, парубче,— подумав Максим, перебігаючи очима зведення.— Хіба відмовитись, поки не пізно?“

— Товаришу, ходіть сюди. Будемо засідати тут,— привітно гукнув до нього Лопушенко.

Партосередок четвертого відділку зібрався у невеличкій боковій кімнаті; вона правила за кабінет управителя.

На відділку уже всі знали, чого прибув Максим. Це зрозумів Попелюх з того, як раптом усі примовкли, коли він зайшов до кімнати.

— Мулякко, ану звільни стільця для нового управителя.

Юнак, до якого так звернувся Лопушенко, сидів біля столу, засідлавши стільця.

— Не було його в нас та хіба що й буде...— сердито відрубав Мулякко і не ворухнувся. Максим пригадав свою сутичку з тим хлопцем.

„Ось хто б'є машини в радгоспі“— подумав Максим, і ображений тією вихваткою, присів на ослоні біля дідка в сталевих окулярах.

— Починайте, товаришу Лопушенко,— запропонував примирливо Попелюх, щоб загладити неприємність.

Лопушенко обов'язки управителя виконував тимчасово. Працюючи комірником, він водночас був і секретарем партосередку відділку. Отож, як секретар, Лопушенко і відкрив збори.

Він зробив коротеньку інформацію про хід збиральної. Та слухали його дуже не уважно. Лопушенко і сам розумів: сьогодні осередок знайомиться з новим управителем четвертого відділку. Як той управитель поведе себе — ось що цікаво присутнім. І поки Максим, трохи хвилюючись, розказував зборам, як і з якою метою потрапив він на Ведмежий, кожен пробував угадати вдачу свого нового керівника.

„Зелене ще“ — напевне думав дідок, протираючи окуляри. Однак у ту ж мить він насторожився. Попелюх розійшовся, від загальних фраз перейшов до своїх вражень і висновків.

— Майстерні нікуди не годяться. Інструменту зовсім мало, а той, що є — у ганебному стані. Руки слід повідбивати тому, хто у вас ходить біля інструменту, — гарячився Максим, не помічаючи підвищеного неспокою свого сусіда.

Старий підняв плечі й зза Максимової спини здивовано презирнувся з кругленьким чоловічком, що сидів поруч Лопушенка. Той недбало махнув рукою і наче ненароком широко позіхнув.

— Язик без кісток, — так зрозумів його старий.

Однак, новий управитель виявляв не абияке знання справи. Тепер дійшла черга кругленького. Попелюх, досить дотепно згадуючи його прізвище, висловив думку — трактори відремонтовані не так вже добре. Дисципліни й кваліфікації в людей бракує. Ось хоч би остання аварія комбайна номер 53. Тут маємо яскравий факт разючого нехлюйства, а, може, і шкідництва.

При цих словах Мулявко підстрибнув на своєму стільці, так ніби хтось підкотив під нього жарину.

— Що, що, шкідництво шиєш? Молодий ще, голубе! — вигукнув він, не в силі стримати неприязні, що накопичилась у нього за тих два дні на Попелюха.

Дехто з присутніх і собі почав соватись на лаві, та їх попередив Лопушенко.

— Спокійно, товариші, ви ще матимате слово, — багато-значно підкреслив він.

Максим фактами доводив: становище на відділковій нестерпне. Коли так хазяйнувати — хліб загине, але він не мовчатиме і заявляє одразу: буде нещадний до зривників. А дисципліну, товаришу Колосок, — тут він знову звернувся до кругленького, — дисципліну треба підтягти, бо профспілкової роботи кат має. Та хіба ж це не злочин? Комбайни виробляють по гектару на зміну. Це ганьба. Та отакий пару-

білка, як оцей Мулявка, до прикладу, сам один косою більше на день звалить. А там же два мотори по тридцять сил. Та й аж три лобурі...

Тут зчинився неймовірний галас. Наум Васильович силкувався спинити збори. Робив страшні очі, красномовно показуючи на дощату перегородку в контору, де видно, не бракувало охочих послухати. Але Мулявко, підтримуваний співчутливими поглядами, розходився до нестями.

— Тут, можна сказати, голову свою кладеш, а воно понаїжджають різні і вказують!.. Та ти бачиш, що в мене вже пальців не стає,—вигукував Мулявко, і совав Максимові свої позбивані, замотані ганчірками, замащені руки.

— Дорогий товаришу,—вискочив Колосок до Попелюха,—ти ось в біленькій сорочці, з галстучком, а подивись на нас. Що, брудні?.. Канудить? А ти ще сюди подивись... Ні, не крути носом... Ти подивись осюди,—Колосок став театральньо вивертати комір своєї сорочки. Максим здивовано подививсь на Лопушенка.

— Коротше, товариші, маю пропозицію,—трохи спокійніше продовжував Колосок,—Лопушенка залишаємо управителем, я поступаюся своєю посадою приїжджому товаришеві, нехай установить і дисципліну і соцзмагання, а Колосок вже якнебудь догляне комори замість тебе, Науме.

— Товариші, мені незрозуміло,—захвилювався Максим,—здається, моє призначення йде від адміністрації тресту і погоджено з політвідділом радгоспу. Не зовсім зручно обговорювати в такий спосіб цю справу. Однак, будь ласка, я нічого не маю. Якщо осередок проти, я охоче беру своє відрадження назад. Тільки вам, товаришу профуповноважений,—звернувся Максим до Колоска,—раджу запам'ятати—область поставила мене керувати відділком, область мене і зніме...

Тоді взяв слово дідок в окулярах і почав докоряти Максимові в гордошах:—Рано, рано, молодий чоловіче, так високо заноситись. Осередок має повне право дати відвод. Тільки вони докищо підстав на те не мають. Але нехай товариш Попелюх запам'ятає—приймають вони його з умовою—нехай покаже себе на роботі. Так, так, покажіть себе, як ви умієте порядкувати, а тоді вже людей ображайте,—хитнув рукою в бік Мулявка дідок.

Тепер взяв слово Лопушенко. Насамперед він заперечив Максимові оцінки роботи відділку.—Бачте, дощі, хліб ще зелений, машини старі, бабіт негодящий, а до того в нас бракує людей. Трактористи новачки, комбайнерів досвідчених мало, а в тім у нас не гірш, як на інших відділках. До речі, товариш Попелюх нехай зважить, як тяжко було йому, Лопушенкові сполучити в такий відповідальний момент, аж три посади. Комірник, управитель і секретар осередку—чи ж по силі це одній людині?..

— Незгодний тут я з товаришем Радьком, — звернувся Лопушенко до дідка в окулярах. — Не нам обговорювати призначення Максима Пилиповича. — Лопушенко обвів зором присутніх, з підкресленою шанобою вимовляючи ім'я та по батькові управителя.

— А ти, дорогий товаришу Мулявко, — змінивши тон, продовжував він, — не забувай, як комсомолец, свого місця. Попелюх — член партії і твій начальник. Отож держи язик за зубами. Прийняти чи не прийняти його на посаду управителя — не твого розуму справа. Якщо начальник політвідділу товарищ Бистрих довідається про сьогоднішні балачки, не похвалить він нас. Нового управителя рекомендує сам начальник. Ось тут у записочці чорним по білому про це написано. А вже як начальник рекомендує, то нам усім зась! А тепер через пізній час давайте на цьому поставимо крапку. Новому ж управителю, Максимові Пилиповичу, побажаємо показати себе в найкращому вигляді. Хіба не так, хлопці? — закінчив Лопушенко і швиденько обвів поглядом мовчазні збори.

— Сюди, сюди, проходьте, Максиме Пилиповичу. Ось кабінет, ось тут спальня... — Генадію, Корито чортове, лампу неси, — гукав Ястребчик на кухню, марно намагаючись витерти вогню. Пачка одійшла, головки сірників обсипались.

— Облиште, товаришу Ястребчик, посидимо кілька хвилин і поночі.

— Да-да, квартирка, товаришу управитель, завидна. Становий жив колись тут... — Невиразно вронив Ястребчик і підкрутив лампу, що її вніс кудлатий конюх.

Генадій Корито — незмінний кучер, конюх і сторож управительської квартири четвертого відділку, працював у радгоспі з часу його заснування. Разом з Ястребчиком перейшов у „спадщину“ від старих економій. Вони вдвох були найстаріші служаки Ведмежого хутора. Однак, в той час, як поведінка Стаха Казіміровича все м'якшала і робилася дедалі солодша, Генадій навпаки, починав дивитись на світ дедалі з меншою повагою.

Усіх людей він розділяв на дві явно протилежні і далеко нерівні групи: тих, що їздять і тих, що ходять пішки. За справжніх людей Генадій вважав тільки тих, що їздили. Піша пішаниця, на думку Генадія Корита, не завжди заслуговували на добре слово.

„Змельчав як народ!“ — подумав Генадій, похмуро поглядаючи на свого нового начальника.

— Спочивайте, Пилиповичу, набирайтеся сил, — заспішив Ястребчик. — Ходімо, Генадію!

Годинник на стіні вдарив два рази.

— Так оце таке нами управлятиме?.. Та й дожилися ми

а тобою, Стах Казімірович.—Корито сердито сплюнув і не хвилюючись відкинув засув на хвіртці.

— Терпіння, терпіння, Генадію. Радянська копійка кругла, аби тобі не однаково, хто її розкочувати буде...

Ястребчик насунув на лоба каптур свого брезентового плаща і мовчки подався вулицею.

VI

Лист від дружини лишив на серці в Радька якийсь гіркий осадок.

— Оце тобі маеш...

Обережно скинув окуляри, спершися на руку, якусь хвилину розгублено позирав у віконце хатини, бо не в силі був дати перевагу жодній з думок, що плуталися в голові.

Лист не можна було назвати ані люб'язним, ані приемним своїм змістом. Однак не те кинуло Радька в розпач. Він знав невловисту вдачу своєї дружини, поважав її; знав, що хоч вона і лаяла його останніми словами, та не від злого серця, а з цілком законного обурення.

Старий обережно відсунув окуляри на середину столу, підніс і почав навкоси міряти кроком свою невеличку кімнату.

Чорні облуплені стіни хатини, неможливо вибита долівка, обшарпана піч свідчили про те, що рука господарки вже мабуть давно порядкувала тут. Дві нестругані дошки замість лав, залізна койка з сіренькою ковдрою на ній, стіл на кілках, укопаних у долівку, та якась рипляча табуретка підкреслювали тимчасовість цього убогого житла.

Радько або, як його називали на відділку, дядя Вікентій, працював у обласному місті, на великому вальцювальному заводі. Напередодні жнив, у складі шефської бригади завкому, прибув у радгосп „Веселе“. Радькові доручено було перевірити готовість до жнив четвертого відділку. Тут на Ведмежому бракувало механіка по сільгоспреманенту. Хоча старий був зовсім не обізнаний з сільськогосподарськими складними машинами, але його кваліфікація слюсаря по ремонту як ніколи була корисна на відділку. Ніхто в цілому радгоспі не вмів так удало підливати підшипники, як те робив Радько.

Усе відкладав старий день від'їзду, а коли розпочались жнива, і зовсім перестав про те думати.

Тепер йому слід було серйозно обмірковувати становище.

„... Начальник цеха відмовляє сплачувати гроші,— писала жінка,— усі, каже, повернулись, а твій, може, там на роботі оставсь, то нехай тобі гроші й висилає...“

— Отут то й воно...

„Справді, з якої речі триматиме завод на своєму кошті

службовців чи там фахівців радгоспу? Дали тобі командировку на два тижні, виконав доручення — повертайся до своєї роботи й квит. Та це кожен згодиться гуляти собі отак на дачі, свіжим повітрям дихати, а завод грошики плати?..“

Одного не міг зрозуміти старий — „де ж були хлопці з завкому?..“

Поступово думка окреслювалась, ставала прозоріша: раз покинути радгосп неможливо.

Він напише листа в завком, у парткомітет черкне — і все буде полагоджено. В чому ж річ? Справді, він надзвичайно потрібний у своєму цеху, — ну що ж, підмінять. А тут, де бракує людини, яка годна була б молотком як слід вдарити, хіба не більш корисна його праця?

А от над цим саме і варто подумати... — враз зупинив свого ходу Радько. Сумнів знов підкрадався у мозок: „чи так уже потребують його тут?“

Замислений, він згортав цигарку.

„Оце питання. Значить, як без тебе обійдуться, тоді права жінка, а тобі, старий, годі байдики бити, вертай додому...“

І на свій подив, відновлюючи в пам'яті останні дні перебування на четвертому відділку, Радько потроху доходив висновку: за ним не дуже побиватимуться. Хоч би згадати досить прозорий натяк Лопушенка.

Лопушенко, секретар партосередку, на його, Радькову, пропозицію лишитися до кінця жнив на відділковій відповів: „Якщо це не відіб'ється на роботі вашого цеху і вам подобається, не сміємо заперечувати.“

„Туди к бісу! Не сміємо заперечувати! Якщо вам подобається!“ Та хіба тільки те й робити, що подобається? Сказав би по простому старому дурневі — непотрібний та й квит, а то дипломатію розводить! Новий управитель Попелюх очевидячки так само невисокої думки про його роботу. Пригадавши випадок на зборах, Вікентій Антонович вирішив: його місія закінчилась. Лишатися назавжди у радгоспі він не збирався, шефське доручення заводу виконав, отож має повне право для користі справи їхати додому.

Радькові полегшало.

„Добалакаюся з Лопушенком і ранковим поїздом додому...“

У потерту диктову скриньку почав складати весь свій нехитрий багаж.

— А чи можна до вас у хату? — зненацька гукнув хтось у сніях. В ту ж мить двері прочинились, і Мулявко, згинаючись, вліз у хатину.

— Доброго вечора, дядю Вікентій! — промовив він, обережно випростуючись аж під самісіньку стелю.

Слідом за ним у хату ввійшов і неспішно зупинився біля порогу комбайнер Ляпун.

— Хазайнуємо, товаришу Радько? — промовив Панас, поправляючи накинтий на плечі піджак.

— Незавидна у вас каюта, Антоновичу, — додав Прокошка.

— Чого там незavidна? Хата, як хата. Кращої тут не знайти, а чепурити, дійсно, у мене часу бракує. Ось бачите який гармидер, — ховаючи від хлопців свої збори, ніби виправдувався Радько, похапцем бгаючи до скриньки свої речі.

— Оце за кілька день зібрався трохи причепурити хатину, — пояснював він і, підхопивши блаґенький віничок, нашвидку згонив уривки паперу, дрібне сміття до лежанки.

— Не вадило б і хату помастити, — кинув з хазайновитим видом Мулявко, озираючи зчорнілі стіни, вибиту долівку. — Знайшли б собі бабу якусь, вона б ураз дала раду.

— Ще що вигайдай! Тобі, вражий сину, тільки й думки, що баби. На такого старого шкарабана ніяка й не подивиться, — відбивався Радько.

— То вже прибіднюєтесь, Вікентію Антоновичу.

— А таки справді, Мулявко, — озвався Ляпун, — нехай би Лопушенко загадав дівчатам нашому шефу хату причепурити... Ет, не вміють у нас на відділкові цінувати людей...

— Тут поцінують тебе, якраз дожидайся. Та до осені на цьому чортячому хуторі душа рідна від тебе самого відцукрається. Зроду не бачив таких дурноляпів, як отой Колосок та Лопух.

— Це ти вже загинаєш, Панасе. Як на тебе, то всіх треба розігнати, — стримував хлопця Радько.

— Йй-прав, дядю, якби отаке робилося у нас на сьомому, ми б їх усіх під шум!.. Ого, в нас строґо.

То був коник Панаса Мулявка. Переведений перед самими жнивами на четвертий, Панас залишився „патріотом“ сьомого. Мулявко також любив виставити себе „відчайним“ парубійкою.

Ляпун, смирний і скромний на вдачу хлопчина, недолюбляв хвалькувату вдачу свого приятеля, але розумів, що не основне те в Панаса.

Аварія „Комунара“ 53 мало не посварила друзів. Але Прокошка незабаром зрозумів свою помилку, і вони, як ніде ні в чому, заходились ремонтувати пошкоджений комбайн.

— От і готово! — тимчасово скінчив прибирати Радько. — Що скажете гарненького? — звернувся він до хлопців. Панас мовчки згортував величезну цигарку з тютюну Радька.

— Дістав бабіту, Вікентій Антонович, добращого, — не стерпів Прокошка, — та кажи ж, Панасе...

— Коротше кажучи, — пихнув цигаркою Мулявко, — прийшли ми просити вас, дядю Вікентій, піти з нами попідливати вальниці. Тоді ранком Ляпун піде косити, а нашим адміністраторам скороспеченим — хвітіть...

Радько здумав був з'ясувати хлопцям своє становище, розказати про своє рішення їхати завтра додому, принаймні черк-

нути листа, але обидва юнаки вже чекали на нього біля дверей. Робота не стоїть. До ранку ж мають зремонтувати вибулий з ладу Ляпунів „Комунар“.

— Так, значить, пішли? — спитав Панас, згинаючись у дверях.

Старий поклав окуляри в кишеню. Довго не міг знайти кашкета. Розсердився на свою розгубленість і швиденько подався слідом за хлопцями у ніч, що вже насувала на хутір.

VII

Через кілька днів після зборів Максим надвечір повернувся з поля. Платили за першу декаду жнив; комбайнери, трактористи, сезонники безладно тиснулись до віконця контори, крізь яке касир радгоспу видавав гроші. Міліціонер, що супроводив касира, аж захрип, марно намагаючись дати лад галасливому натовпові.

„Чорт забирай, скільки часу марнують...“ — подумав Максим. Він скочив з тачанки і розмашистим кроком увійшов у контору.

Максим негайно розпорядився видавати в першу чергу комбайнерам і трактористам, які йдуть у нічну зміну, потім платити сезонникам, що працюють безпосередньо на жнивах. Службовцям контори виплачуватимуть завтра...

Касир став заперечувати:— Зайвий клопіт, у мене дехто з конторських уже встиг розписатися...

Максим стояв на своєму. Тоді його відкликав Колосок.

— Слухайте, Максиме Пилиповичу, всім грошей однаково не вистачить, поплатимо трохи, а там розходьсь, мовляв, пізно вже, за декаду нічого їм не станеться...

— Як так? Та ж люди вам очі заплюють! — обурився Максим.

— А навіщо їм оті гроші? Менше проп'ють, а нашому братові служачому на базар грошики щодня нести...

— Ні, цього не буде,— відрізав Максим,— контора буде в мене одержувати гроші в останню чергу,— вже навмисно голосно, щоб покласти край дискусії, відрубав Максим.— Платить у першу чергу тим, хто працює на жнивах,— ще раз наказав він касирові.

Натовп за вікном захвилювався.

— Ага, таки є правда і на Ведмежому,— задьористо загукали польові робочі, натискаючи на прибиральниць, куховарок та сторожів, які встигли ще за дня застояти чергу. Ті не здавались, відчайдушно галасували, лаялись:

— Кожен жовторотий буде нами попихати! — кричала якась бідова куховарка.

— Цить, бо дурна! То ж управитель,— стримували її подруги.

— То нехай не вигадує!

Але в ту ж мить чиясь довга, засмальцована рука просунулась поміж головами і без жодних балачок сіпнула її за обидва кінці хустки. Галаслива куховарка загубила рівновагу, мусіла скочити з призьби, на яку була здерлась, і зникла в натовпі. Мулявко з групою своїх товаришів міцно зайняв місце біля віконечка. Непрохідною стіною обступили їх сезонники.

— А ти не журись, бабочко,— заспокоював куховарку якийсь молодий хлопець,— ви ж тут на місці живете, завтра по свободі й получите, а нам же на роботу. Вилками з лобогрійок мотати, не галушки в казані мішати...

Натовп весело гув.

— Оце, видати, що хазяїн про нас дбає! — схвально озвався хтось з лобогрійщиків.

— А так, хлопці, путящий командир завжди вперед бійців нагодує, а потім уже за себе дбає...

— Може він і не такий вже путящий,— озвався Мулявко,— а тільки знаєш, коли людині поставити припарку на одне місце, у неї в голові прояснюється,— зареготався він, підморгуючи хлопцям з натяком на збори.

Та щойно почали виплату, лемент і галас вибухнули з новою силою. Побачивши відомість, хлопці почали лаятись і сперечатись мало не до бійки. Виявилось: найбільш заробили комбайнери з бригади Партики, при чому саме ті, в яких машини найбільш перестоювали на ремонті. За прийнятою в ті роки порочною системою оплати праці, комбайнери, коли їх машини косили, одержували платню за намолочений центнер з розрахунку ставки штурвального, коли ж агрегат зупинявся на ремонт, або перестоював, комбайнер одержував по тарифній ставці своєї категорії та ще й надурочні. Отож й виходило, що комбайнер Бурдюг з бригади Партики, машина якого зовсім не косила ті дні, гуляючи, одержував найбільше. Він задоволено похлопував себе по кишені, і одверто глузуючи, показував, як у нього надметься піджак від такої сили грошей.

— Оце тобі порядочки, оце тобі командир! — розходився Мулявко.— Робили, робили, тягнулись, щоб більше хліба зрізати, змолотити, пеклися на сонці, а цей Бурдюг чортів у холодку пролежав та всі гроші загребе? Хіба ж я від нього дурніший? Та я теж можу голічерева за радгоспні грошики під комбайном прохолоджуватися!..— Панас жбурнув ручку на відомість і заявив: жоден з них не буде одержувати гроші за такими розцінками. Його підтримали товариші.

— Це все отой Колосок. Ач який профсоюзник, за леда-рми руку тягне! Це глум якийсь! — хвилювались хлопці.

Колосок негайно пустив у дію весь свій убогий хист умовляння: директива така, товаришочки, колдоговор. Такий, значить, порядок профспілка заводить, а хто буде суперечити,— тут він підвів голос,— хто буде суперечити, повторюю— того візьмемо на замітку. А що Партикові хлопці заробили —

то законно, в них кваліфікація, не до вашої рівняти; а що в них машини несправні — не їхня вина. А як у вас у Сагуровій бригаді машини справні, так і косіть повну норму, а не будете — покажемо, як саботаж розводити!

Тут хлопці вже не в силі були стримувати свого обурення.

— Лопухів підбрехач!

— Аварійник чортів!

— Ач у холодильник заховавсь, та ще й розмузикує...

Хлопці знали свого профорга, як поганенького тракториста-аварійника, і стали так підступатись до нього, що як би на ганок не вийшов Лопушенко, мабуть Колоскові нам'яли б такі боки.

Лопушенко прикрикнув на хлопців і безапеляційно заявив:

— Норми і розцінки прислані з контори радгоспу; вони затверджені і підписані де слід. Отож той, хто спробує проти них виступати, нехай вперед гарненько подумає... — Він зробив багатозначну паузу і додав: — Зрозуміли?

Максим не втручався в оту бучу, але його не менш хлопців обурювала така нісенітниця у виплаті. Виходило: чим більше косив агрегат, тим менше заробляли робітники. Тепер йому було зрозуміло, чому бригада Партики швидше нагадувала ремонтну майстерню, чому комбайни більшу частину дня перестоювали на таборі.

Максим протиснувся до столу і подививсь у відомість: хлопці були праві. За розрахунком, який ще до приїзду Максимового склали Лопушенко і Колосок, найбільш одержував Бурдюг, комбайн якого навіть не виходив у борозну, а найменше заробив Ляпун, комбайн якого зібрав найбільшу площу і намолотив найбільше зерна.

— Та це, справді, якийсь шкідництво! — скрикнув Максим і з серця пожбурих зошит на стіл. — До біса такий порядок, коли ледарі усі гроші з получки забирають!..

Більшість схвально загула за вікном, але Бурдюг та інші Партикові прибічники, підбурені Лопушковим захистом Колоска, вскочили у контору:

— Робітком підписав!..

— Договір виконуй, а ні, то під шум з відділка!

— Ще молоді ви, товаришу управитель, свої закони встановлювати. Ми люди письменні і свої права знаємо, — самопевнено підкинув Бурдюг.

— Максим Пилипович, — підійшов до столу Колосок, — тут справа ясна. Робітком центральної підписав колумову, нічого не поробиш. Своїх порядків не заведемо. Мусимо виконувати те, що приписують нам.

— Як же так по вашому виходить, — скипів Максим, — ледачому давати премії за те, що він боком лежить? Не згоден я з такими порядками, хто б їх тут не заводив. Все це я касую негайно. Чуєте, касую, або не бути мені управителем...

— То й не будеш! — нахабно відрубав Бурдюг.

— У тебе не питатиму в усякому разі, лежню! — скрикнув Максим, зовсім забуваючи про своє становище.

Тоді Бурдюг, удаючи смертельно ображену людину, підскочив до Максима з кулаками.

— А, так для тебе робітник — лежень! Може, в тебе руки твердіють морди нам бити? От як вас там на курсах учать!..

Максим зрозумів, що припустив нетактовність. Він узяв себе до рук.

— Одійди від гріха. Жалійсь куди завгодно, а за байдкування платити не буду!

Не зважаючи на лемент, Максим широким розчерком пера викреслив прізвище Бурдюга з списку, позакреслював перестійні години в його приспівників.

— Отак виплачуйте, товаришу, — подав платіжну відомість касирові, обернувся і пішов у бокову кімнатку, що правила йому за кабінет.

Бурдюг пінився, ярився, схопив рахівницю і хотів пожбурити її у спину Максимові, та хлопці з Сагурової бригади, задоволені рішучістю нового управителя, без особливих церемоній випхнули бешкетника геть з контори.

— Наволоч! — вигукнув Бурдюг, — я це питання ребром поставлю. Який я йому ледар?..

— Став хоч і кісткою, а дурно грошки одержувати більше не будеш. Працювати треба, Андрюшо, — насміхався над своїм недругом Панас.

Бурдюг був Лопушенків родич, сусід і великий приятель бригадира Партики. На відділку він нікого не боявся, вважав себе першим парубком на селі. З Панасом у них завжди йшла спірка, отож Мулякко радів, що Бурдюгові перепало. Не менш був задоволений Мулякко й тим, що в цій шурабурі й управителеві трохи збили гонору.

VIII

Через два дні Максима викликали на центральну. В папірці зазначалось, що директор має говорити з ним з приводу скарги профспілки на брутальне порушення колумови...

Максим наказав приготувати точні відомості про виробіток комбайнів і загадав шоферу везти його до центральної.

Салатний „ГАЗ“ Мишкі Заботкіна прудко пробіг 40 кілометрів віддалення між четвертою дільницею та центральною садибою радгоспу.

Садиба не садиба, але то було справжнє маленьке місто.

Здалеку манячила, пануючи над околицею, висока водогонна вежа. Праворуч, наче невеличкий завод, розташувалися ремонтні майстерні, ціла вулиця огрядних дерев'яних гуртожитків. Від-

то законно, в них кваліфікація, не до вашої рівняти; а що в них машини несправні — не їхня вина. А як у вас у Сагуровій бригаді машини справні, так і косить повну норму, а не будете — покажемо, як саботаж розводити!

Тут хлопці вже не в силі були стримувати свого обурення.

— Лопухів підбрехач!

— Аварійник чортів!

— Ач у холодильник заховавсь, та ще й розмузикує...

Хлопці знали свого профорга, як поганенького тракториста-аварійника, і стали так підступатись до нього, що як би на ганок не вийшов Лопушенко, мабуть Колоскові нам'яли б такі боки.

Лопушенко прикрикнув на хлопців і безапеляційно заявив:

— Норми і розцінки прислані з контори радгоспу; вони затверджені і підписані де слід. Отож той, хто спробує проти них виступати, нехай вперед гарненько подумає...— Він зробив багатозначну паузу і додав:— Зрозуміли?

Максим не втручався в оту бучу, але його не менш хлопців обурювала така нісенітниця у виплаті. Виходило: чим більше косив агрегат, тим менше заробляли робітники. Тепер йому було зрозуміло, чому бригада Партики швидше нагадувала ремонтну майстерню, чому комбайни більшу частину дня перестоювали на таборі.

Максим протиснувся до столу і подививсь у відомість: хлопці були праві. За розрахунком, який ще до приїзду Максимового склали Лопушенко і Колосок, найбільш одержував Бурдюг, комбайн якого навіть не виходив у борозну, а найменше заробив Ляпун, комбайн якого зібрав найбільшу площу і намолотив найбільше зерна.

— Та це, справді, якесь шкідництво! — скрикнув Максим і з серця пожбурих зошит на стіл. — До біса такий порядок, коли ледарі усі гроші з получки забирають!..

Більшість схвально загула за вікном, але Бурдюг та інші Партикові прибічники, підбурені Лопушковим захистом Колоска, вскочили у контору:

— Робітком підписав!..

— Договір виконуй, а ні, то під шум з відділка!

— Ще молоді ви, товаришу управитель, свої закони встановлювати. Ми люди письменні і свої права знаємо, — самовпевнено підкинув Бурдюг.

— Максим Пилипович, — підійшов до столу Колосок, — тут справа ясна. Робітком центральної підписав колумову, нічого не поробиш. Своїх порядків не заведемо. Мусимо виконувати те, що приписують нам.

— Як же так по вашому виходить, — скипів Максим, — ледачому давати премії за те, що він боком лежить? Не згоден я з такими порядками, хто б їх тут не заводив. Все це я касую негайно. Чуєте, касую, або не бути мені управителем...

— То й не будеш! — нахабно відрубав Бурдюг.

— У тебе не питатиму в усякому разі, лежню! — скрикнув Максим, зовсім забуваючи про своє становище.

Тоді Бурдюг, удаючи смертельно ображену людину, підскочив до Максима з кулаками.

— А, так для тебе робітник — лежень! Може, в тебе руки вверблять морди нам бити? От як вас там на курсах учать!..

Максим зрозумів, що припустив нетактовність. Він узяв себе до рук.

— Одійди від гріха. Жалійсь куди завгодно, а за байдкування платити не буду!

Не зважаючи на лемент, Максим широким розчерком пера викреслив прізвиське Бурдюга з списку, позакреслював перестійні години в його приспішників.

— Отак виплачуйте, товаришу, — подав платіжну відомість касирові, обернувся і пішов у бокову кімнатку, що правила йому за кабінет.

Бурдюг пінився, явився, схопив рахівницю і хотів пожбурити її у спину Максимові, та хлопці з Сагурової бригади, задоволені рішучістю нового управителя, без особливих церемоній випхнули бешкетника геть з контори.

— Наволоч! — вигукнув Бурдюг, — я це питання ребром поставлю. Який я йому ледар?..

— Став хоч і кісткою, а дурно грошики одержувати більше не будеш. Працювати треба, Андрюшо, — насміхався над своїм недругом Панас.

Бурдюг був Лопушенків родич, сусід і великий приятель бригадира Партики. На відділку він нікого не боявся, вважав себе першим парубком на селі. З Панасом у них завжди йшла спірка, отож Мулявко радів, що Бурдюгові перепало. Не менш був задоволений Мулявко й тим, що в цій шурабурі й управителеві трохи збили гонору.

VIII

Через два дні Максима викликали на центральну. В папірці вказувалось, що директор має говорити з ним з приводу скарги профспілки на brutальне порушення колумови...

Максим наказав приготувати точні відомості про виробіток комбайнів і загадав шоферу везти його до центральної.

Салатний „ГАЗ“ Мишкі Заботкіна прудко пробіг 40 кілометрів віддалення між четвертою дільницею та центральною садибою радгоспу.

Садиба не садиба, але то було справжнє маленьке місто. Здалеку манячила, пануючи над околицею, висока водогонна вежа. Праворуч, наче невеличкий завод, розташувалися ремонтні майстерні, ціла вулиця огрядних дерев'яних гуртожитків. Від-

далік білили етернітовими дахами чепурненькі цеглові двоквартирні будинки, позад них здіймалися п'ять чи шість величезних двохповерхових кам'яниць. Остеронь, як два величезні бляшани шатра, виблискували свіжою фарбою цистерни нафтоскладу.

— Чорт забери, Мишко! Мені такого ще не доводилось бачити, вигукнув Максим, вдивляючись у деталі степового міста.

— Соціалістичне господарство, товаришу управитель,— солідно відповів Заботкін, повертаючи машину до приміщення головної контори радгоспу.

Мишко подався на склеп одержувати запасні частини до тракторів, ланцюги до комбайнів, махорку, різну бакалію відділкового кооперативу; Максим ще раз обдивився подвір'я, і з передчуттям чогось недоброго зайшов у приміщення політвідділу радгоспу.

— Начальник ще не приходив, але мабуть скоро буде. Він щойно повернувся з сьомого відділку, ще, мабуть, снідає,— пояснив Максимові діловод політвідділу.

Попелюх передав свою особисту картку і попросив виготовити усе потрібне, щоб стати на облік в осередкові четвертого відділку. Він тим часом піде справитися з господарськими ділами.

— Гаразд, заходьте за годину, товаришу По-пе-люх... Так ви отой самий Попелюх?— запитав здивовано діловод.

— Тобто як— той самий? Хіба я вже так улаивився?

Діловод знітився. Видно, він трохи не бовкнув таке, про що слід було помовчати.

— Та так. Це мабуть вас призначалось на четвертий відділок?

— Призначалось?— здивовано перепитав Максим.

— Це ж ви новий управитель замість Лопушенка? Тут є деяка пошта. Не забудьте захопити, як їхатимете,— зрештою спромігся звести розмову на менш слизьку тему діловод.

Але Максим зрозумів: відгомін подій на відділкові вже докотився до центральної, і, можливо, його ще сьогодні знімуть з роботи.

Поволі вийшов з приміщення політвідділу. Похнюплено прямував через подвір'я, автоматично переставляючи ноги.

— Іти чи не йти до директора?— Він вагався.— Однак, мабуть, все скінчено...

— Слухай, Максиме Пилиповичу, у магазині тебе не визнають за начальника,— наздогнав його Заботкін, збуджено вимахуючи папірцем.

Максим запитливо уставився на шофера.

— Гайда, сам поговориш з отима канцелярськими щурами.

Магазинер базисного склепу уперто доводив, що він не може відпустити на вимогу за підписом якогось там Попелюха. У нього значиться Лопушенко, ось і зразок підпису — вистирливо тикав він пальцем у список управителів відділків, що висів на стіні.

— От тобі й „хазяїн“, — подумав Максим, і йому враз стало зрозумілим його невиразне становище у радгоспі.

Але ж матеріали одержати треба. Зрештою він не дозволить, щоб його зневажали.

Це саме він, у можливо м'якій формі, переказав магазинерові.

Той все дивився поверх окулярів, вони злізли йому на кінець носа. Чудернацько похиливши голову, магазинер ніби вбрався боднути Попелюха.

— Без резолюції директора або його заступника нічого не видам. На тому і всій балачці кінець. Принесіть резолюцію і не заважайте працювати.

Максим, намагаючись бути якомога спокійним, зняв телефонну трубку і викликав кабінет директора.

Побачивши такий оборот справи, магазинер підскочив і вивернув телефона саме в той момент, як чийсь стомлений голос відповів „... так, слухаю ...“

— Микола Степанович?.. Так, так ... Тут якийсь Попелюх. Атож, з четвертого ... Так він вимагає відпустити запасні частини ... Але ж розумієте, я не можу. Інструкція за вашим підписом ...

Максим мовчки спостерігав зміни обличчя магазинера, намагаючись розгадати таємницю свого становища.

Аж ось в голосі старого почулися винуваті нотки. Він явно намагався виплутатися з неприємного становища, у яке, очевидно, потрапив, і ще в розмові з директором готував якийсь місток до пом'якшення взаємин з Максимом.

... Так, так. Я зараз відпускаю ... Гаразд ...

В Максима трохи одлягло від серця.

— Значить не все ще загублено, — по-дитячому зрадив він. Заботкін також був ображений за Максима. Він угадував, що цей чесний і відданий справі, але ще малодосвідчений хлопець потрапляє у сільце якоїсь підлої інтриги.

— Товариш Хименко просить вас зайти до нього, — передав магазинер Максимові закінчення своєї розмови з директором.

Лишивши Заботкіна справлятися у склепі, Попелюх прискореним кроком подався до контори.

Сміливим рухом, забувши за всі свої сумніви, відчинив Максим двері із написом „директор“.

Чоловік, що сидів за столом, розмовляв, не зводячи очей

з простеленого перед ним широкого, як простирadlo, зведення. Попросив зачекати в коридорі, бо зараз зайнятий.

Максим несміливо пояснив—він той, кого викликав товариш директор.

— А - а, так ви отой самий Попелюх,—невиразно протягнув Хименко. Він спід лоба скосив одне око на Максима, слизнув поглядом по його фігурі.

— Ну що ж, сідайте, товаришу. В нас буде з вами цікава розмова.

Максим присів на канапку і став оглядати кімнату, прислухаючись до директорової мови. Він силкувався зрозуміти що людину й зміст отого двозначного натяку.

Директор читав нотацію вкрай втомленій людині в зітертій кожанці і запорошному кашкеті. Очевидно, то був керуючий якогось відділка. З окремих фактів, що їх наводив Хименко, Максим зрозумів—мова мовилась про третій, який особливо відставав останній час. Максим навіть трохи підбадьорився: в мене ще не так зле. Є ще гірші відділки...

Діставши доброго прочухана, людина в кожанці важко зітхнула і вийшла з кімнати. Вони лишилися в кабінеті удвох: Микола Степанович Хименко—тво директора радгоспу „Веселе“ і Максим Попелюх—управитель четвертого відділку того ж радгоспу.

Максим не знав, чи пересісти на стілець ближче до столу, чи лишатися отут на канапі, і чекав від директора знаку, щоб зрозуміти свою поведінку.

Той відкинувся на спинку крісла і мовчазно поглядав у вікно кудись вгору. Обличчя не виявляло якоїсь певної думки. Спокійне, трохи самовпевнене.

З чемністю до начальника, Максим удавав ніби його також зацікавило щось у вікні, а сам напружував мозок, добираючи більш доладні відповіді на можливі запитання Хименка.

— І так товаришу По... Попелюх?—наче вимагаючи ствердження у правильності сказаного, несподівано звернувся директор до Максима.

— Попелюх Максим Пилипович,—автоматично відповів той.

Хименко підвівся з крісла, пройшовся по кімнаті, грайливо підкидаючи носки ботинків.

— Палите?—недбало простягнув Максимові коробку дорогих цигарок.

Директор милувався із своїх граціозних рухів і, видно, був у доброму настрою.

— Давайте, мій друже, поговоримо по-товариському. Раджу вам, любий юначе, якомога швидше змотувати удочки з четвертого відділку,—знаєцька порадив Хименко, смачно затагнувшись цигаркою. Його ефектна поза, з міцним опертям усього корпусу на широко поставлені ноги, підкреслю-

нала задоволення тим вражінням, що справила ця фраза на Максима.

— Так-так, я говорю цілком серйозно і щиро. Говорю так, як друг, піклуючись за ваше майбутнє,— продовжував директор, прогулюючись так само манірно по кабінету.

— Ви, звичайно, здивовані, я вам співчую, — на цьому він заціпнув англійський замок на дверях.

Максим силкувався зібрати усі свої сили. Він розгубився; тільки всередині закипало недовір'я до цієї людини, що, бачивши його вперше, робила отакі висновки.

„Хай він помилився,— міркував собі Максим, і швидко перебирав події.— Справді, в нього на відділковій не така блискача справа. Але в якому стані він йому дістався?.. Та зрештою не ридився ж він знімати зірки з неба“...

— Мабуть, не помилюся вгадати — ви зрозуміли мої поради на краще. Я готовий надати вам яку хоче роботу. Можу призначити за спеціальністю. У нас є чудова вакансія у центральних майстернях. Зрозумійте мене, мій молодий друже — вам ще рано посідати відповідальну посаду управителя відділком. Вам бракує досвіду. Ви шуткуєте, адже це жнива!.. — а надзвичайним пафосом закінчив свою несподівану промову Хименко.

Сівши у крісло, він з гуркотом одсунув шухляду і мовчки простягнув Максимові складену вчетверо газету.

Максим зірвався з канапи і уп'явся очима в невеличку замітку, масно обведену синім олівцем.

— Та це ж брехня! Розумієте,— від кінця й до початку! Як можна звирятись на таку нісенітницю?..

Максим гаряче доводив безпідставність замітки. То писала, мабуть, не наша людина. Він однаково дізнається і, не подає тому, хто наклепав на нього. Ще безліч дурниць нагородив Максим, ображений такою очевидною несправедливістю.

— Ах, молодість, молодість! Щастя ваше, що я не сількор і не дуже причіплива людина. Та ви щойно такого наверзли, друже, що за одні ці слова вас треба негайно притягти до партійної відповідальності.

Максимові голова пішла обертом. Ноги, неначе наливав свинець. Він ухопився за спинку стільця.

„... Яка напасть, яка підлота!“ — силкувався зібратися з думками Максим. „Як могли надрукувати таке, не перевіривши...“

Однак увесь жах був у тому, що уважно перечитавши ще раз замітку, Максим мусив погодитися — майже всі наведені там факти формально були незаперечливі.

Увесь фокус був у точці погляду. І з тою точкою погодились Максим ніяк не міг.

Раптом задзвонив телефон, Хименко здійняв трубку.

— Бистрих?.. Так, я... Зараз іду, лечу...

Хименко заявив Максимові, що мусить припинити бесіду—

його викликають у політвідділ. Отже, Попелюх має змогу подумати, а перед від'їздом нехай зайде, вони матимуть змогу закінчити розмову.

— Щодо мого дружнього ставлення до вас, то кращим доказом тому може правити хоча б сьогоднішній інцидент з магазином. Ви ж самі були свідком, як я його осадив. Нікому і ніколи я не дозволю підривати авторитет члена партії, що працює в мене... А тільки колумову мусите виконувати. Не мені з вами ламати порядок, трестом і профспілкою встановлений. Будеш такий нерозсудливий, пропадеш не за понюх табаків, — по-приятельському вдарив Максима по плечах директор і подався коридором до виходу.

IX

Максим так і не дочекався того дня ні директора, ні начальника політвідділу. Вже день згасав, а їх усе не було. Говорили, ніби начальник передав телефоном, що затримується в районі і буде тільки на ранок.

До робіткому Максим вирішив не заходити: — однак своє будуть товкти. Він розшукав Заботкіна і загадав йому негайно вирушати додому.

— Теж мені директор! Жнива, гарячка така, а він чоловіка задарма від роботи відриває.

Не сподобався Максимові Хименко: — Жевжик якийсь, а ще мораль тобі читає... А платити ледарям однаково не буду, нехай хоч з роботи знімають. Піду комбайнувати пшеницю. Мене не залякаєш...

Отож приїхавши додому, Максим швиденько рознарядив роботу на ранок і сів накидати проект наказу про касування оплати перестоїв, аж тут він побачив таку саму газету, що йому показував Хименко. Хтось поклав її так, що замітка, де картали порядки на Ведмежому, так і вбирала в себе очі.

Лукава карикатура зображувала двох пикатих гультьїв, які різались у карти під комбайном, тоді як сонечко припікало вгорі. Замітка називалася „На Ведмежому не квапляться“. Автор її доводив з цифрами в руках, що бригада Сагури, працюючи в найбільш сприятливих умовах, недостатньо використовує комбайн, зволікає жнива, керуючий відділком Попелюх потурає ледарям і знущується з чесних робітників, не видає їм зароблених грошей.

Не важко було здогадатись, звідки потрапили такі відомості до районної газети. Максим був твердо переконаний у своїй правоті, але одвідини центральної показували йому: обережність і витримка — речі надзвичайно корисні для його посади управителя. Тому він вирішив тимчасом відкласти наказ і перевірити факти на місці.

На ранок на ділянці тільки й балачок було про Сагурову роботу і його бригаду:

— Правильно протаскали наших білоручок, нічого в живна мпніжитись! У змаганні, хто довше спатиме, Сагура всі премії забере,— зловтішався Партика і задоволено шкірив зуби.

Сагуру Максим застав на таборі. Він саме оглядав мотор на комбайні і стояв заклавши обидві руки в отвори картера. Побачивши Максима, Сагура привітно кивнув йому, але роботи не покинув, а продовжував поратись у машині, спокійно командуючи, як обертати маховик. Він перевіряв кріплення шатунів на колінчастому валі.

Максимові впала в око ставна постать бригадира.

Вище середнього зросту, сухий і жиливий, Сагура був зодягнений у злинялі, але чисті, свіжо випрані й випрасовані штани-комбінацію з легкої тканини. Високі, аж попід пахви, мали вони на грудях, за американським зразком, зручну кишеню для вимірного інструменту. Перехрестя шлейок на спині прихвачували сніжно-білу сорочку.

— Як це тобі вдається?—запитувально хитнув головою Максим на празниковий вигляд бригадира. Особливо його вражали руки. Максим і раніш чував: яку б найскладнішу розборку машини не робив Сагура, а його руки ніколи не бували замащені вище зап'ястка.

Сагура дбайливо обтер руки віхтем соломи і посміхнувся.

— Адже машину з тямом роблено, тож і ходити біля неї з тямом треба. Де ж того бензину вистачити, щоб кожного дня умиватися ним з голови до п'ят. Тоді вся наша економія пального полетить до біса...

Максим задоволено дививсь на Сагуру. Все в постаті бригадировій говорило про впевненість, знання свого діла, справжню культурність. Те саме, але трохи послаблено, повторювалось у зовнішності і поведінці людей Сагурової бригади.

Люди в Сагури працювали з року в рік. Вони колись прийшли в радгосп на поденну. Тепер в ловких комбінезонах,— їх шила дружина Сагури з синьої китайки,— вони швидше скидались на інженерів-практикантів, або на студентів, що в порядку лабораторної проробки вивчають комбайн.

Проте вони не вивчали, а працювали, і, як говорили щоденні зведення, працювали найкраще на відділку.

Сам колись акуратист на роботі біля машини, Максим почував просто фізичне задоволення від чистоти на таборі, від огрядності цих людей, зразкового порядку, в якому була заправка і бачки з мастилом, поприкривані чистими ганчірками, щоб не сідав порох.

Попелюх відкликав убік бригадира, подав йому газету і переказав свої сумніви.

— Максиме Пилиповичу, ви ж не Лопушенко і не Колосок. Що таке машина, що таке комбайн, пояснювати вам не

слід. Хіба в мене не такі дощі? Партика не дає хлібові стряхнути, квапиться у мокрий хліб пускати комбайни, а тут бур'яни — прорість. Поки солома підтряхне, машина виходить з ладу, і от тоді, як можна було б косити на повний хедер, комбайн у них уже стоїть на ремонті. Треба негайно припинити таке безглуздя. До того ж комбайни в Партики зібрані неправильно, щоб не сказати по-шкідницькому. Треба один по одному, по черзі зупинити їх, переглянути. Несправну машину виводити в борозну — злочин. Цього не розуміє районна газетка. У нас комбайн ріже на весь захват. Вчора на зборах, обговорюючи вашу пропозицію про відрядну оплату, ми дали зобов'язання, щоби кожен агрегат різав на весь захват не менше шістсот хвилин на день. Ви розумієте, чому саме ми натискаємо на різання, адже машина може торохтіти мотором повен робочий день, але її продуктивність, темп жнив опреділюється кількістю зрізаних гектарів...

Ще довго радились управитель і бригадир. Максим зрозумів: Сагура і його бригада — саме ті люди, спираючись на яких, він витягне відділок. Сагура настійно радив Максимові почекати трохи з новими розцінками, поспитатися у центральний (Максим змовчав про свою поїздку туди), але цілком погодився з тим, що треба припинити опл ту перестоїв.

— А замітка нехай не турбує вас, Максиме Пилиповичу. — Писала її редакція з десятих рук. Ділом, роботою своєю ми спростуємо оте обвинувачення. Голівне зараз — зрізати ближчих днів хліб, інакше будуть велики втрати... Треба вирихтувати віндровери. Після них можемо хоч молотити комбайном. Косити ж лобогрійками, то просто занастити хліб. В нас не вистачить людей і тягла скиртувати і молотити розв'язь...

Потім Сагура повів Попелюха в бригадний гуртожиток. Як і на таборі, Максимові сподобались чистота і порядок. Хатинка, де мешкали люди Сагури, була маленька і тісна, проте свіже побілена і зі смаком підведена. Під сволоком зеленіло свіже акацієве гілля вікна позавішувано — холодок і жодної мухи. У сніях біля вішалки з робочим одягом, стояв умивальник, висіли чисті рушники по числу трактористів. Великий уламок дзеркала дбайливо вмурований в стіну, зубний порошок у бляшанках, щіточки у целулоїдних футлярах, ще низка різних побутових дрібниць в цьому тимчасовому житлі степовиків, свідчили про цілий комплекс культурних звичок, які міцно увійшли в побут людей, стали їхньою органічною потребою.

— Так ось чому вас узивають білоручками, — засміявся Максим. — Ну, я буду домагатись, щоби в мене на відділку було побільше таких, — потиснув Попелюх руку Сагурі.

Виходивши з хатини, він випадково зазірнув у дзеркало. Йому стало соромно за своє неголене обличчя. Яким же він

кумедним видався вчора чепуруну Хименкові зі своїм галстуком - зашморгом, брудною сорочкою і зарослою бородою!..

Максим, повертаючи на відділок, купив на станції безпечну бритву, десяток лез, новий галстук і з того дня з'являвся на парад завжди чисто виголений, у свіжому комірчикові.

Ввечері, коли залишився на самоті, Максим знову згадав розмову з директором...

„Ні, партія не так вчить керувати людьми. Мені допомога, порада товариська потрібна, а цей Хименко наче з відра водою холодною линує...“

Максим пригадав напутні слова керівника обласної філії зернотресту Кравчука, коли той виряжав його у „Веселе“: „Коли що не так, пишіть; ми не дамо вас на поталу...“

Він нашвидку накидав короткого листа Кравчуку про свою розмову з директором, про непорядки в радгоспі і причини відставання у жнивах.

Під час короткого знайомства керівник тресту справив на Попелюха непогане враження дружнім ставленням і простецькою поведінкою. Отже Максим писав про все відверто, не скупився на вирази і називав речі своїми іменами.

X

Максим Попелюх сидів у своїй комірчині, що правила йому за „кабінет“, і вивчав нову інструкцію по обліку зерна, коли до нього вбігла прибиральниця.

— Пилиповичу,— таємниче зашепотіла вона,— Мишко бабу собі з центральної привіз. Студентка. Там така кручена... Хвилинки спокійно не всидить. Мабуть пройшла „Крим і Рим“...

— Студентка?..

„Може вона? Але чому з центральної?“ Максим пригадав свою зустріч на вокзалі.

— Ну що ж, Мишко не чернець,— приховав свою справжню думку Попелюх. Він з підкресленою уважністю почав перегортати на столі різні папери. Прибиральниця, зрозумівши небажаність дальшої розмови, змахнула так-сяк порох з вікна, обтерла лампу і вислизнула з кімнати.

Максим занурюючись в малозрозумілі Хименкові приписи, ніяк не міг одігнати неодв'язну думку:— невже це вона, його супутниця, Леночка?

Відповідь була трохи несподівана, але вичерпна. Коли Попелюх почав уже потроху добирати Хименкові писання, до нього постукали. Перше ніж він устиг відповісти, Мишко Заботкін стояв на порозі, пропустивши поперед себе дівчину.

— Управитель нашого відділку. Знайомтесь,— підкреслено

урочисто промовив Мишко, рекомендуючи Максима якійсь невідомій дівчині.

Максим сквапно підхопився назустріч.

— Ксеня Глазунова, студентка з Москви, прибула до вас на збиральну...— Дівчина енергійно потиснула простягнену руку. Влад Мишковій урочистості вона дивилась зосереджено і серйозно, але в ту ж мить її очі враз заіскрилися і обличчя засвітилось привітною й одвертою усмішкою.

„Славна дівчина“— подумав Попелюх,—але ж і там, дяки, таку дитину на жнива?—мелькнуло у нього в голові.

В кімнаті був лише один стілець, Максим заметушився, тільки тепер його страшенно вразив убогий вигляд „кабінету“.

— Сідайте, на чому стоїте,—пожартував Мишко.— Не турбуйтеся, Максиме Пилипович, постоїмо.

— Ми не надовго,—відказала дівчина.—Давайте порадимось про збори.—Вона порилась у своєму портфелі, добула з нього відрядження і з'ясувала Максимові:—політвідділ доручив їй та Мишкові скликати комсомольські збори, обрати бюро, секретаря. Бож яка то робота, коли молодь у такі вирішальні дні ніяк не організована...

Дівчина говорила так просто і упевнено, що Максим по малій годині забув, що вони якихось кілька хвилин тому уперше побачились. Вони розмовляли про радгоспні новини, перекидалися жартами, як старі друзі. Щоб не гаятись, вирішили скликати комсомольців того ж дня, ввечері.

Збори закінчились близько півночі.

Швидко спорожніла кімната. Хто на зміну, хто заснути, а хто постояти десь у затишному куточкові—миттю розбрелась молодь, перегукуючись то піснями, підхопленою нарочито високим фальцетом, то сплесками безтурботного сміху.

Все даленіли і даленіли голоси, притишувались у молочному присмеркові ночі.

Лишилось новообране бюро осередку та дехто з партійців.

Мишко Заботкін не вперше обирався до складу бюро осередку. В себе на заводі він одного разу був навіть обраний на члена заводського комітету комсомолу. Проте ніколи не почував такої відповідальності за роботу, як сьогодні, ніколи не був так глибокозворушений довір'ям, яке віддали йому збори.

Через свій гострий характер Мишко уже встиг декому насолити і тому цілком спокійно чекав відводів своїй кандидатурі. Тим більше, що за місяць—півтора він зовсім виїздить з радгоспу.—Яка ж рація обирати?..—міркував собі Заботкін.

Проте збори одностійно, без жодних застережень голоснули за Мишка, і коли Ксеня Глазунова, щоб виявить симпатії комсомольців, запитала:—кого з обраного складу бюро

бажають вони на секретаря? — усі як один гукнули: — Заботкіна Мишка!..

Максим був надзвичайно радий наслідкам сьогоднішніх зборів. З'явилась нова, потужна сила на відділкові. Вона допоможе йому зорганізувати молодь на швидке закінчення збиральної. Крім того Максимові стало здаватися, що він перебільшив у своїй підозрі на Лопушенка. Той, виявляється, хороший хлопець: сьогодні не боявся на зборах захищати його.

Максимові хотілось просто оце зараз підійти до Лопушенка, потиснути його руку, розповісти йому про свої думки й просити пробачити оте безпідставне підозріння. Тільки побоювання — чи не буде оте надто по-дитячому? — утримало Максима від такого кроку.

— Так, справедливо зазначив, товаришу Лопушенко. Я трохи загнув... Найлегше прийти у розпалі роботи на відділок і заявити: усі, хто працював до мене — шкідники й недотепи, а я, мовляв, тільки один цяця і зірки з неба хapatиму...

Усі здивовано встали на Максима — що то, мовляв, за сповідь? Але він з іще більшим переконанням продовжував:

— Тільки, щоб ти, Науме Васильовичу, зрозумів: ніколи я не мав і не маю нічого особисто проти тебе. Тепер усе з'ясовано і в нас встановлюється повний контакт. Згода?

— З чим вас і поздоровляю, — вигукнув Колосок, потиснувши сам собі руки так, ніби те зробили Максим і Лопушенко.

— Та це в тебе сповідь яка, чи в любові одкриваєшся? — з посмішкою спитав Мишко. — Так ніби після засідання часу не вистачить?..

— Стривай, Мишко, я не доказав, а що, як ми втнемо для початку щось таке комсомольське, щоб підворушити молодь?..

— Що ж, виставу якусь, чи може Мулявкові з Колоском фокуси показувати?.. — пожартував Заботкін.

— Виступ Заботкіна з гармошкою, то краще, — відбив у тон Мишкові Мулявко.

— Та ні, я маю на увазі щось виробниче...

— Максим не може без підковирки. В нього організаційний зуд, — не здавався Мишко.

— Товариші, ідея! Ми організуємо комсомольський штурм, — випалила Ксеня. — Так, так, товаришу Заботкін, — термосила вона Мишка, — ми організуємо ком-со-мольський штучу-у-урррр!

Ця пропозиція відразу розколола усіх на дві групи. Максим аж розчулився:

— Правильно! Дай п'ять, товаришко!

Заботкін вагався: — нутром він був безперечно за; в його уяві поставала приваблива картина — осередок організує

ударну роботу; вони за кілька день закінчують збиральну; слава гремить по всьому радгоспі...

Та хіба тільки по радгоспі, а чому не далі? В Мишка аж мороз поза шкурою побіг від солодкого почуття. Уявіть собі першу сторінку „Комсомольської Правди“; через усю сторінку шапка: „Беріть приклад з комсомольців радгоспу „Веселе“, чи щось у такому роді, а посередині статті про відділок, портрети кращих ударників і найбільший — його, Мишка.

Вікентій Антонович посміхався спід своїх окулярів, спостерігаючи захоплення молоді.

Лопушенко скептично скривив губу, відкинувши голову, збирався взяти собі останнє слово.

Тоді Колосок, мабуть, не подумавши як слід, випалив: штурм, так штурм, закрутимо гайку на всі сто!

Вікентій Антонович обережно зазначав: — гратися у штурми негарна справа. Отож він застеїгає: така одноденка може дати зворотні наслідки. Коли ж ідеться про те, щоб розкачати відділок, то краще організувати день ударника і залучити до змагання всю молодь. Звичайно, ініціатива лишається комсомолу, а керувати буде, як і годиться, партосередок.

Лопушенко заховав посмішку і приєднався до Радька. Правда, він оговорився: „Боюсь, старі машини не витримають напруженої праці. Щоб не пошкодив той день ударника дальшому ходу збиральної...“

Тоді Ксеня виступила в захист своєї ідеї. Поперше, коли назва невдала, вона не настоює на ній. Подруге, вона так і гадала — то буде загальне піднесення. Та, зрештою, чому комсомольцям не взяти собі певну ділянку? Вона вважає, цей захід оживить змагання і ударництво на відділкові...

Максим і собі виступив „за“.

— З рештою це допоможе нам виявити, хто справжній ударник, а хто тільки зветься ним. Ударникам дамо премії, переведемо на кращі машини, а ледарів понагонимо. Принаймні знатимемо, з ким маємо діло... От як він розуміє думку Глазунової, але цілком згоден з додатками Вікентія Антоновича.

Тоді Лопушенко пояснив: його не так зрозуміли. Він зовсім не проти організації соцзмагання. Однак він заперечує правдивість думки управителя пересаджувати людей з машини на машину. Кожен приймав свій комбайн справним, а як вони зараз не працюють всі однаково, то причина тому — самі комбайнери. Поганих комбайнів немає, а є погані комбайнери.

Тут Мулявко не витримав. Добре пятакати тим, хто, як до прикладу, родак Лопушенків — Бурдюг, має новенького, тільки з рапи, красуня „Олівера“. А як тому бідному Ляпунові змагатися з ним на своєму старому поповзневі?..

Помирив їх Радько:

— Давайте покищо залишимо усіх на своїх місцях. Треба кожному дати змогу виявити себе на роботі. Основним завданням ставимо: добитись зламу, перевірити людей, виявити справжніх ударників і за ними вести решту. А тимчасом для підготовки і організації дня ударника пропоную обрати штаб в складі Мулявка, Колоска, Глазунової. Від партосередку нехай буде Лопушенко, а завтра добавите ще когонебудь з позапартійних робітників.

Місяць ніяково зблід, зобачивши передранішнє світло на сході. Хрипло горлав переляканий своєю самотністю Ястребчиків півень. Здалека, біля ясел, дзенькали ланцюжками коні; то, мабуть, конюхи завдавали їм свіжого корму...

Лопушенко провів Вікентія Антоновича до його хатини.

— Отак, як бачиш, товаришу Радько,—говорив Лопушенко.— На кожному кроці у мене спірка з молоддю. Усе, що не по їхньому роблю—опортунізм. Усе, що робилось до Максима, ані к бісу. Скажу одверто, по честі: не бачу я з того Попелюха користі. Молодий ще він. Для нього легше було бути помічником і для справи безпечніше. А тут ще до баб охочий, просто диву даєшся... Ти бачив як вони з цією студенткою переморгувались?..

— Що, може, заздриш? — жартома запитав Радько.— Миріться якось. Начальник знає Попелюха як здібного хлопця...

— Свій свого скрізь пропихає; а ти Лопух, як не маєш руки, так у комірниках і згинеш,—з люттю прошепотів наздогін старому Лопушенко. Ані в голосі, ані в обличчі і сліда не лишилося від лагідної спокійної усмішки, що грала на виду в Наума Васильовича за хвилину перед тим.

Далі буде.